

**Інститут українознавства
ім. І. Крип'якевича НАН України**

УКРАЇНСЬКО-УГОРСЬКІ ЕТЮДИ

ВИПУСК 3

Львів-2019

ББК 63.3(2)43

Б20

Українсько-угорські етюди. Вип. 3. / За ред. Л.В.Войтовича. Львів: Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, 2019. 306 с.

ISBN 978-966-02-9010-5

Збірник наукових статей присвячений актуальним і дискусійним проблемам українсько-угорських стосунків, історії і культури обох народів, а також малодослідженим подіям в Центрально-Східній Європі, які впливали на українсько-угорські стосунки. Для істориків, політиків, студентів і всіх, хто цікавиться історією Центрально-Східної Європи.

Рецензенти:

д. і. н. Олександр ГОЛОВКО (Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, Україна).

д. і. н. проф. Михайло КУЧИНКО (Східноєвропейський університет ім. Лесі Українки, Україна).

PhD доц. Дюра ГАРДІ (Університет Нови Сад, Сербія)

Редколегія збірника:

АЛЕКСАНДРОВИЧ Володимир, д. і. н. (Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Україна).

БУБЕНОК Олег, д. і. н. (Інститут сходознавства імені Агатангела Кримського НАН України).

ВОЙТОВИЧ Леонтій, д. і. н., проф. (Львівський національний університет ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Україна) – відповідальний редактор.

ДОМБРОВСЬКИЙ Даріуш, d-r. hab., проф. ((Бидгощський університет ім. Казимира Великого, Польща).

ПАРШИН Ілля, к. і. н., доц. (Львівський національний університет ім. Івана Франка, Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Україна) – відповідальний секретар.

ПАТЕР Іван, д. і. н. (Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Україна).

СОЛЯР Ігор, д. і. н., проф. (Інститут українознавства ім. Івана Крип'якевича НАН України, Україна).

ЮСУПОВИЧ Адріан, d-r. hab. (Інститут історії ім. Тадеуша Мантейфеля ПАН, Польща).

На титулі монумент на могилі князя Святослава Володимировича роботи Теодозії Бриж (1929–1999).

ISBN 978-966-02-9010-5

© Автори статей 2019

ЗМІСТ

Від редакційної колегії	3
КАРДАШ Остап.	
Проблема розмежування місіонерських сфер впливу латинських церковних діоцезів на пост-аварському просторі першої половини IX ст.	6
МЕЛЬНИК Микола.	
Від захоплення кочівниками до відмови від <i>Steppenfixierung</i> : парадокси угорської історіографії у вивченні печенігів, узів та половців	35
БУБЕНОК Олег.	
Маляри і хозари у Північному Причорномор'ї	77
ВОЛОЩУК Мирослав.	
До питання походження руської дружини угорського короля Володислава I (1077–1095)	107
ПАРШИН Ілля.	
Галицько-волинські сюжети в “ <i>Regum Hungaricarum Decades</i> ” Антонія Бонфіні.....	125
КОСТИК Марія.	
Боротьба за Австрійську спадщину. Чеський похід Данила ..	139
МАНДЗЯК Віктор.	
Ростислав Михайлович: <i>illustri duce Gallitiae et bano totius Slavoniae, dominus de Machou et imperator Bulgarorum</i>	157
ВОЙТОВИЧ Леонтій.	
Угорщина і Польща в боротьбі за спадщину Романовичів: витоки, події, наслідки	181
ІВАШКО Роман.	
Єпископат Львівської латинської митрополії і військові конфлікти першої третини XV століття	277
ЩУР Олександр.	
Історія великого кохання, яке народилося в Україні	289
Наші автори	305

ДО ПИТАННЯ ПОХОДЖЕННЯ РУСЬКОЇ ДРУЖИНИ УГОРСЬКОГО КОРОЛЯ ВОЛОДИСЛАВА I (1077–1095)

*У статті переглядаються аспекти матримоніальної політики короля Володислава I. Дискутуючи зі своїми попередниками, автор вважає, що угорський володар був одружений щонайменше двічі, причому востаннє (радіше – втретє) у віці близько 45 років із вірогідно донькою колишнього київського і чернігівського князя Святослава Ярославовича – Предславою (?). Укладенню цього шлюбу не перешкоджало ніщо як з погляду кровноспоріднених зв'язків, так і престижності. Вочевидь король послідовно намагався привести на світ спадкоємця престолу, що йому так і не вдалося. Окреслений шлюб виявився коротким у зв'язку із передчасною смертю Володислава I 1095 р. у віці 49 років. Базовим для перегляду усталених в історіографії поглядів є диплом угорського володаря від 1091 р. про заснування шомодьського абатства Святого Жилия, у переліку свідків якого фігурував якийсь *Gerazclavus filius regis Rutenorum gener ipsius*. На наш погляд, йдеться не про, як досі вважалося, зятя короля Ярослава Святополковича, а про швагра – брата його нової дружини, Ярослава Святославовича. Додатковим підтвердженням вірності наших висновків слугує загальна практика укладення шлюбів угорськими королями та представниками родини Арпадів, в якій відомий лише один казус нерівноправного, з їхнього погляду, шлюбу князя Лева Даниловича із донькою Бели IV Констанцією 1246 р. Так само до середини XIII ст. доньки віноценосних угорських володарів не видавалися заміж за Пястів, і зрідка – за Пшемислідів. Причини змін в матримоніальній політиці Арпадів середини XIII ст. залежали від небезпеки, яку потенційно становили спільні військові кампанії руських князів з монголами у землі Угорщини від середини XIII ст. після успішного візиту князя Данила Романовича до Бату та повернення додому 1246 р.*

Ключові слова: Русь, Угорщина, матримоніальна політика, Арпади, Рюриковичі, Володислав I, Предслава (?) Святославівна, Ярослав Святославович, Ярослав Святополкович.

Важливим атрибутом будь-яких міждинастичних відносин доби Середньовіччя завжди залишалися матримоніальна політика. На загальноєвропейському тлі не перебували осторонь окреслених процесів і володарі так званої «Молодшої Європи», тісно пов'язані між собою кровноспорідненими відносинами від кінця X ст., тобто, – головню часу прийняття християнства. Так зникли формальні і неформальні перешкоди для налагодження тіснішого взаємозв'язку між родинами, до чого підштовхували не тільки політичні, а й фізіологічні чинники. На етапі, коли керівні династії Арпадів чи Рюриковичів ще не були достатньо розгалуженими, необхідним у шлюбній дипломатії обох залишалося шукати партнерів поза межами власних володінь, – переважно у сусідніх країнах. Відтак, немає нічого дивного, що впродовж найближчих кількох століть руські князі найтісніше споріднилися із Пястами, перетворившись із ними у свого роду одну велику родину. Відомо про щонайменше між ними 26 двосторонніх шлюбів. Натомість русько-угорських міждинастичних зв'язків впродовж X–XIV ст. налічується 11, і вони, з погляду активності укладення шлюбів представниками династії Рюриковичів, займають третю сходинку¹.

Пропорційність видання руських наречених до Угорщини та угорських – на Русь становить 9/2. Поряд із тим відомі ще два історіографічні казуси, котрі міцно закріпилися в умах вчених, однак, на нашу думку, не мають переконливих джерельних доказів², чому вже присвячувалося немало місця у працях

¹ Myroslav Voloshchuk. Ruthenian-Hungarian matrimonial connections in the context of the Rurik dynasty inter-dynasty policy of the 10th–14th centuries: selected statistical data. *Codrul Cosminului*. Vol. XXIV. (2018), 28–29.

² Йдеться про припущення шлюбування сином мадярського герцога Такшона Михайлом († б. 990) N за іменем русинки, про що чи не вперше висловив погляд Філіп Штраль (Philipp Strahl. *Geschichte der +Gründung u. Ausbreitung d. christl. Lehre unter den Völkern des russischen Reiches seit 988 bis jetzt, aus russischen Quellen* 8. Halle, [S. A.], 150), підтриманий Моором Вертнером (Mór Wertner. *Az Árpádok családi története*. (Nagybecskerekén, 1892), 22), Миколаєм фон Баумгартеном (Nicolas de Baumgarten. *Généalogies et mariages occidentaux des Ruricides Russes. Du Xe au XIIIe siècle*. (Roma, 1927), 8) та навіть рядом сучасних вчених (Ferenc Makk. *Magyar külpolitika (896–1196)*. (Szeged, 1993), 33; *Літопис Руський*. Переклад Леоніда Махновця. (Київ, 1989), табл.: Родовід угорських королів і князів (принців), що виступають в Літопису Руському; Леонтій Войтович. *Княжа доба на Русі: портрети еліти*. (Біла Церква, 2006, 227). Інший матримоніальний союз N доньки (?) згаданого Такшона († 970) із київським князем Святославом Володимировичем († 972) також не має джерельних

наших попередників. Неодноразово ще від XIX ст. упорядкований перелік двосторонніх русько-угорських шлюбів, втім, як ми переконані, не позбавлений дискусійних питань. Одним із них, вважаємо, є походження руської дружини одного з найвідоміших угорських королів XI ст. – Володислава I (1077–1095), канонізованого Католицькою церквою 1192 р.

Постать угорського володаря, відома далеко за межами своєї батьківщини та увіковічена у великій кількості насамперед ілюстративного матеріалу (головно настінне малювання, фрески, що уцілили у храмах сучасних Словаччини, Хорватії, Румунії, України тощо³) не так добре занотована прижиттєвими писемними джерелами⁴. Виняток певною мірою становить агіографічна спадщина⁵. Однак до останнього часу науковці так і не спромоглися опублікувати якої-небудь серйозної комплексної монографії про короля⁶. Відтак не дивно, що підтвердженнь, хоча часом нуртує в науковій літературі (див.: Леонтій Войтович. *Княжа доба*, 231).

³ Див. зокрема: Vlasta Dvořáková, Josef Krása, Karel Stejskal. *Středověká nástenná malba na Slovensku*. (Praha: Odeon – Bratislava: Tatran, 1978), Katalog, 74–76, 96, 106–110, 119–120, 125–127, 133–138, 160–166, 172–178; *Obrazky* 22, 23, 85, 105, 108, 118, 119, 120; Ivan Gerát. *Světi bojovníci v středověku*. (Bratislava: Veda, 2011), 75–108; Edit Madas, Zoltán György Horvát. *Középkori prédikációk és falképek Szent László királyról*. (Budapest: Romanika kiadó, 2012), 464 l.; Zsombor Jékely. *Transylvanian Fresco Cycles of Saint Ladislav in a New Light*. *Hungarian Review*. Vol. 5. (2014), No 2, 97–109; Elena Dana Prioteasa. *Medieval Wall Paintings in Transylvanian Orthodox Churches: Iconographic Topics in Historical Context*. (Bucharest: Editura Academiei Române – Cluj-Napoca: Mega, 2016), 61–76; István Kovács, Zoltán Mózer. *A Szent László legenda szövege és képekben*. (Rimaszombat: Gömör-Kishonti Múzeum Egyesület, 2017), 65–115. Йдеться й про недавно виявлений в с. Вишково Хустського району Закарпатської області аналогічний сюжет, поки належно не опрацьований.

⁴ Див. одне з останніх узагальнень: György Györffy, Tamás Katona. *László király emlékezete: antológia, tanulmányok, dokumentumok*. (Budapest: Magyar Helikon, 1977), 79 l.

⁵ Див. з останнього: István Pivárcsi. *Szent László városa: váradi legendárium*. (Budapest: Noran, 2002), 218 l.; István Kovács, Zoltán Mózer. *Op. cit.*, 115 l.

⁶ Чи не востаннє така спроба відома з кінця XIX ст.: Imre Karácson. *Szent László király élete*. (Győr: Győregyházmege könyvnyomdája, 1895), 63 l. Впродовж 2017 р. угорці видали чимало матеріалів конференцій, статей, присвячених черговому ювілею приходу Володислава I до влади (див. наприклад: *Európa és Magyarország Szent László korában*. Szer. Attila Bányai, László Pósan. (Debrecen, 2017), 248 l.).

матримоніальні зв'язки Володислава I на тлі його змагань за угорську корону та подальших духовних звитяг — перебували, м'яко кажучи, на маргінесі студій, можливо й з огляду на те, що історики вважали їх зрозумілими, позбавленими дискусійних питань.

Дружина(и) короля Володислава I. У цілому, в науковій літературі домінує декілька поглядів щодо кількості дружин, їхнього походження і загалом шлюбного життя майбутнього чи не найвідомішого вінченосного угорського святого.

Одним із класичних є погляд угорських вчених, сформований ще наприкінці XIX ст. про всього один шлюб із донькою німецького антикороля Рудольфа († 1080) — Аделаїдою († 1090). Найкомплексніше у своїй монументальній монографії “*Історія родини Арпадів*” про це написав Моор Вертнер⁷. Без особливих застережень його погляд домінував у науковій літературі до останнього часу, аж поки Дюла Кріштов та Ференц Макк не закріпили в історіографії думку про наявність у короля першої N з імені дружини, котра народила йому також N за іменем доньку — майбутню дружину руського князя Ярослава Святополковича († 1123)⁸. Запропоновану версію цілком поділяють й сучасні словацькі вчені⁹. Новішим аргументом на їхню користь слугує пасаж 13-ї глави доволі складної з текстологічного погляду “*Угорсько-польської хроніки*” початку XIII ст. У ній за алегоричним образом сина угорського короля Андрія II († 1235), перемишльського і галицького князя Андрія († 1234), одруженого з донькою галицького князя Мстислава Мстиславовича († 1228) Марією († після 1226/27), упорядники радять бачити угорського володаря і майбутнього святого Володислава I та його першу, N за іменем, але руського походження дружину¹⁰.

⁷ Див. зокрема: Mór Wertner. *Az Árpádok családi története*, 190. Див. також: Bertalan Szokolszky. *Szent László magyar király élete: Szentté avatásának Hétszázados évfordulója alkalmából*. (Kassán: Ries Lajos Könyvnyomó-intézete, 1892), 22; T. Észöl. *A lovag-király: Szent László király rövid életrajza a magyar ifjúság számára*. (Kassán: Grafika, 1940), 33 i ін.

⁸ Gyula Kristó, Ferenc Mákk. *Az Árpád-házi uralkodók*. (Budapest: Akademiai kiadó, 1988), 118. Див. також репринт: Ibid. *Az Árpád-házi uralkodói*. (Budapest: I.P.C., 1996), 118. Пор. також: Márta Font. *Koloman the Learned, King of Hungary*. (Szeged, 2001), 15; Idem. *Árpád-házi királyok és Rurikida fejedelmek*. (Szeged, 2005), 141.

⁹ Див. наприклад одну з останніх словацьких версій генеалогії династії Арпадів: *Historia Scepusii*. Vedecká redakcia Martin Homza a Stanislav A. Sroka. Vol. 1. (Bratislava–Kraków, 2009), 603.

¹⁰ Martin Homza. *Uhorsko-pol'ská kronika. Nedoceněný prameň k dejinám střednej Európy*. (Bratislava: Libri Historiae, Post scriptum, 2009), 23, 32, 83, 180–181.

На підставі так званих “татищевських відомостей”¹¹ однак без додаткових джерельних підтверджень альтернативну версію шлюбного життя угорського володаря запропонував український дослідник Леонід Махновець, а продовжив Дмитро Донської. Другою, але не третьою дружиною Володислава I вони вважали померлу у чернецтві 1116 р. онуку Ярослава Володимировича († 1054) Предславу (?) Святославівну¹². У відповідь на це Леонтій Войтович підсумував: “Ця гіпотеза не має жодних джерельних обґрунтувань”¹³. Однак ми вважаємо, що має.

Ключовою проблемою встановлення як кількості дружин Володислава I так і їхнього походження є інтерпретація переліку свідків укладеного королем 1091 р. диплому про заснування шомодьського абатства Святого Жилия (*Notitia de fundatione et dotatione monasterii Sancti Aegidii de Simigio per Ladislaum I regem facta*), зокрема: Lambertus frater ejus, dux David consobrinus, Gerazclavus filius regis Rutenorum gener ipsius та низка представників світської і церковної знаті¹⁴. Ідентифікувати перших двох доволі легко. Йдеться про молодшого брата Володислава – герцога Ламберта († 1096) та кузена, молодшого сина короля Андрія I († 1060) і Анастасії (?) Ярославівни († б. 1096) – герцога Давида († після 1095), як свого часу це чітко визначив ще М. Вертнер¹⁵. Натомість ідентифікації останньої, згаданої у акті постаті історик присвятив навіть окрему статтю та розлогий матеріал у своїй спеціальній монографії. Саме завдяки вченому в історіографії на десятиліття міцно закріпився погляд про те, що Gerazclavus filius regis Rutenorum – це одружений із N за іменем донькою Володислава I руський князь Ярослав Святополкович († 1123)¹⁶.

¹¹ Василий Татищев. *История Российская*. Т. 2. (Москва, 2003), 150.

¹² Літопис Руський, 176; Дмитрий Донской. *Рюриковичи. Исторический словарь*. (Москва, 2008), 523. Див. також: Ипатьевская летопись. *Полное собрание русских летописей*. Т. 2. (Москва, 2001), 284.

¹³ Леонтій Войтович. *Княжа доба*, 375.

¹⁴ *Diplomata Hungariae antiquissima accedunt epistolae et acta ad historiam Hungariae pertinentia*. Edendo operi praefuit Gy. Györfy. V. 1: ab anno 1000 usque ad annum 1131. (Budapestini, 1992), 268.

¹⁵ Mór Wertner. *Az Árpádok családi története*, 205.

¹⁶ Mór Wertner. Szent László királynak orosz veje. *Turul*. Köt. 8. (1890), 125–129; Idem. *Az Árpádok családi története*, 205–210. Погляд автора одразу ж закріпився у фундаментальній багатотомній “*Національній угорській історії*” (*A magyar nemzet története*. Szer. Sándor Szilágyi. Köt. 2. (Budapest: Az Athenaeum irodalmi és nyomdai részvénytársulat betűvel, 1896), 203) та працях усіх інших дослідників життя й діяльності короля Володислава I. Пор. наприклад з поглядами істориків початку XXI ст.: Márta Font. *Árpád-házi királyok*, 104, 135; Леонтій Войтович. *Княжа доба*, 357; Михаил Юрасов. *Венгрия и русские княжества в XII веке*. Диссертация на соискание ученой степени доктора исторических наук. 07.00.02

Шляхом нескладних пошуків та перевірок автор встановив, що термін *gener* перекладається як *зять*, натомість цей *Gerazclavus* (спотворене ім'я Ярослав) – ніхто інший, як син майбутнього київського князя Святополка Ізяславовича († 1113), котрого батько відправив до Угорщини у пошуку союзників проти Ростиславовичів, а відтак той потрапив до переліку свідків згаданого документа 1091 р.¹⁷ Оскільки перемишльські князі-ізгої підтримували тісні стосунки з половцями, які наприкінці XI ст. завдавали чималих збитків прикордонним землям Угорщини, версія М. Вертнера не викликала принципових заперечень. Підсилювала її й подальша доля двосторонніх матримоніальних зв'язків. Адже, як добре відомо з *Повісті временних літ*¹⁸, 1104 р. князь Святополк сам став тестем угорському принцові Алмошові († 1127), натомість на рубежі XI–XII ст. його син Ярослав не раз приводив союзницькі угорські війська проти суперників батька¹⁹. Відкидати тісні зв'язки Ярослава Святополковича в Угорщині не варто. Але з іншого боку пов'язувати занотованих літописом Оугри, Лахы и Чехы із його угорським шлюбом теж не слід.

Версію М. Вертнера згодом вдосконалили Д. Крішов та Ф. Макк. Не відшукавши нареченої руського князя серед дітей від шлюбу Володислава I з Аделаїдою, вчені розпопуляризували перший шлюб угорського володаря із N за іменем жінкою, в якому ця N наречена Ярослава Святополковича й появилася на світ, досягнувши 1091 р. відповідного для укладення шлюбу віку. Оскільки сам Володислав народився близько 1040 р., а із донькою Рудольфа одружився близько 1078 р., такий варіант розвитку подій виглядав цілком правдоподібним. Гіпотетичний шлюб із N руською, як продовжили тему словацькі колеги²⁰, княжною *terminus ante quem* 1076–1077 рр. для зрілого понад 35-літнього чоловіка не мав би викликати жодних сумнівів. У такому ж напрямі – міркування інших сучасних істориків²¹.

– Отечественная история. (Москва : Институт российской истории РАН, 2017), 154–155 та ін.

¹⁷ Mór Wertner. *Az Árpádok családi története*, 206–207.

¹⁸ Ипатьевская летопись, 256.

¹⁹ 1099 р.: “Ярославъ снѣ Стополчъ . прииде съ Оугры . и король Коломанъ и . в . епѣа . и сташа школо Перемышла по Вагру”» (Там же, 245). 1118 р. “Выбѣже Ярославъ Стополчичъ из Володимера Оугры” (Там же. Стб. 285). 1124 р. “[до волинського. – М. В.] Володимерю томъ же лѣтъ приде. Ярославъ Стополчичъ . съ Оугры . и с Лахы и с Чехы . и с Володаремъ . и Василкомъ [Ростиславовичами. – М. В.] Володимерю и множество вои бѣ с нимъ” (Там же. Стб. 287).

²⁰ Martin Homza, *Op. cit.*, 83.

²¹ Márta Font. A Kijevi Rusz és Nyugati szomszédai Szent László korában. *Európa*

То перший шлюб, чи третій? А може другий? Не відкидаючи можливості одруження Володислава ще до шлюбів Аделаїди (при цьому слід визнати, що ця N з імені жінка мала померти або бути відправленою до монастиря *terminus ante quem* 1077 р.), ми все ж пропонуємо інакше прочитати перелік свідків укладеного королем 1091 р. диплому. У цьому випадку матримоніальні зв'язки угорського короля, на наш погляд, матимуть інше, відмінне від дочасних, бачення.

Найцікавіші міркування з приводу можливого укладення королем *terminus ante quem* 1076–1077 рр. шлюбу, народжена в якому N донька згодом близько 1090 р. вийшла за Ярослава Святополковича, у своїй фундаментальній монографії навів Олександр Назаренко. На його думку, цьому матримоніальному зв'язку мали б завадити не лише близькі кровноспоріднені зв'язки між нареченими (вони були троюрідними братом і сестрою), а й, цілком можливо, позашлюбна поява на світ самого князя Святополка²². Якщо у першому аргументі російський історик цілком має рацію (“за кужелем” спільним дідом для сватів Святополка Ізяславовича і Володислава I був Мешко II Ламберт з династії Пястів), то у наступних своїх висновках він самотній. Не менш ґрунтовні польські генеалогічні студії якнайтісніше споріднених з першими Пястами київських князів відкидають можливість народження князя Святополка від наложниці чи будь-якої іншої незаконної жінки. Його матір'ю була донька Мешка II Гертруда²³.

Втім, заради справедливості слід відзначити, що історичний досвід вивчення різноманітних міждинастичних шлюбів допускав одруження настільки близьких родичів, про які писав вчений. Одним із найближчих за хронологією слугує близько 1102/1103 р. приклад одруження польського князя Болеслава Кривоустого († 1138) із донькою Святополка Ізяславовича, *és Magyarország Szent László korában*. Szer. Attila Bárány, László Pósn. (Debrecen, 2017), 174.

²² Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях: Междисциплинарные очерки культурных, торговых, политических связей IX–XII вв.* (Москва, 2001), 563, 574–575. Однак у своїх подальших генеалогічних пошуках автор все таки визнав існування цього шлюбу.

²³ Перелік дітей див.: Kazimierz Jasiński. *Rodowód pierwszych Piastów*. (Poznań Wyd-wo Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół nauk, 2004), 145–146; Леонтії Войтович. *Княжа доба*, 353–355; Jan Tęgowski. *Kontakty rodzinne dynastów polskich i ruskich w średniowieczu. Między sobą. Szkice historyczne polsko-ukraińskie*. Pod red. Teresy Czynczewskiej-Hennel i Natalii Jakowenko. (Lublin, 2000), 12 тощо.

рідною сестрою вище згаданого Ярослава, — Збиславою († 1114). Шлюб відомий з літописання²⁴. Про дружину князя Болеслава згадували польські аннали XI—XIII ст.²⁵, добре вивчені останнім часом на предмет автентичності Войцехом Дреліхажем²⁶, “*Агіографія бамберзького єпископа Оттона*” монаха і схоластика міхельсберзького бенедиктинського монастиря Гербота (1145—1168)²⁷, а також із певними неточностями — так звана “*Великопольська хроніка*” XIV ст.²⁸ У XV ст., на основі опрацювання літописної спадщини та польських матеріалів XII—XIII ст., інформацію про матримоніальний союз продублював Ян Длугош²⁹. Сума джерельних свідчень переконує, що про близькі кровноспоріднені родинні стосунки між нареченими при дворі у Кракові знали ще на момент підготовки шлюбу, дозвіл на який все таки мусів дати папа³⁰. Відтак не дивно, що

²⁴ Лаврентьевская летопись. *Полное Собрание Русских Летописей*. Т. 1. (Москва, 2001), 276.

²⁵ “1103. Bolezlaus tercius duxit uxorem” (*Rocznik świętokrzeczy dawny. Monumenta Poloniae historica*. Т. 2. Ed. August Bielowski. (Lwów, 1872), 773; “Item anno 1104. Bolezlaus tercius duxit uxorem Rutenam” (*Rocznik Kamieniecki. Ibidem*. Т. 2, 778; „Boleslaus autem genuit de Ruthena filium Wlasislaum”, E codicibus Plocensibus. *Ibidem*. Т. 5. Ed. Xawery Liske, Antoni Lorkiewicz i in. (Lwów, 1888), 993 та ін.

²⁶ Wojciech Drelicharz. *Annalistyka Małopolska XIII—XV wieku. Kierunki rozwoju wielkich roczników kompilowanych. Rozprawy wydziału historyczno-filozoficznego*. Т. 99. (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 2003), 263—380, 313—319.

²⁷ „[...] post annos paucos Ruthenissa uxor Boleslai moritur”, Herbordi vita Ottonis episcopi Babenbergensis. *Monumenta Poloniae historica*. Т. 2. Ed. August Bielowski. (Lwów, 1872), 74.

²⁸ “Iste Boeslaus duxit uxorem, de cuius nuptiarum solemnitate praemissum est, filiam regis Haliciae unicum [автором допущено помилку у філіації дружини Болеслава Кривоустого. — М. В.], de qua genuit Wladislaum secundum et unam filiam”, *Kronika Boguchwala i Godyslawy Paska. Monumenta Poloniae historica*. Т. 2. Ed. August Bielowski. (Lwów, 1872), 494; “*Великая хроника*” о Польше, Руси и их соседях XI—XIII вв. Вступ. стаття Натальи Щавелевой. (Москва: Изд-во МГУ, 1987), 81.

²⁹ Joannes Dlugossii. *Annales seu Cronicae incliti regni Poloniae*. Lib. 3—4. Komit. red. Zofia Kozłowska-Budkowa i in. (Warszawa: PWN, 1970), 210—211; *Наталья Щавелева. Древняя Русь в “Польской истории” Яна Длугоша. Книги I—VI. Текст, перевод, комментарий*. (Москва, 2004), 293.

³⁰ Спершу це відзначив сучасник подій — Анонім Галл (Gallus Anonymus). *Gesta Principum Polonorum*. Translated annotated by Paul W. Knoll and Frank Schaer with a preface by Thomas N. Bisson. *Central European Medieval Texts*. Vol. 3. General editors János M. Bak, Urszula Borkowska, Giles Constable, Gábor

О. Назаренко в кінці кінців допустив заміжжя N доньки короля Володислава I із Ярославом Святополковичем³¹. Розвинути його сумніви до останнього часу надалі було нікому, а погляди Л. Махновця та Д. Донського в історіографії виявилися непоміченими. Вочевидь через використання дуже непевних з погляду достовірності свідчень Василя Татищева.

Відповідь на питання про кількість шлюбів Володислава I, на наш погляд, слід розглянути під іншим кутом зору. Спершу у контексті пошуку N з походження нареченої для Володислава I варто було б окреслити гіпотетичне коло князівських родин, звідки вона могла *terminus ante quem* 1076–1077 рр. вийти заміж в Угорщину, будучи народжена не пізніше 1063–1064 рр. При цьому вона не могла бути кузиною чи троюрідною сестрою Ярослава Святополковича (*sic!*), щоб канонічно не перешкоджати укладення шлюбу. Оскільки після 1036 р. ключові центри на Русі контролювалися Ярославом Володимировичем та його синами, елементарні підрахунки засвідчують, що, по-перше, її батьком теоретично міг бути хтось із синів київського князя (крім Ізяслава). У цьому випадку Святополк Ізяславович був би кузеном цієї N нареченої Володислава I, а народжена у цьому шлюбі N донька Ярославу Святополковичу – троюрідною сестрою.

У випадку, якщо батьком N евентуально першої дружини угорського короля був би будь-який, здатний за віком підходити на батьківство, онук колишнього київського князя, Святополк Ізяславович був би її двоюрідним дядьком. Натомість народжена у шлюбі із Володиславом I N донька Ярославі Святополковичу доводилася б сестрою у четвертому поколінні. Як у першому, так і другому випадках (при деяких некритичних застереженнях для першого) укладенню матримоніального союзу це не мало б перешкоджати.

Звісно, опираючись на алегоричні повідомлення “Угорсько-польської хроніки” XIII ст. про шлюб герцога Андрія (читай – Володислава) із княжною Марією (читай – N руською) Klaniczay. (Budapest–New-York: CEU Press, 2003), 159), що не могло не вплинути, як вважають вчені, на його особисте ставлення до Збислави (див. наприклад: Grzegorz Pac. *Kobiety w dynastii Piastów. Rola społeczna Piastowskich żon i córek do połowy XII wieku – studium porównawcze.* (Toruń: Wyd-wo naukowe Uniwersyte-ту Mikołaja Kopernika, 2013), 185–186.

³¹ Александр Назаренко. Рюриковичи и Арпады в XI–XII веках. *Россия и Венгрия на перекрестке европейской истории.* Альманах. Вып. 1. (Ставрополь–Капошвар–Москва, 2014), 55.

нареченою), як вважає Мартін Гомза³², легко було б допустити походження цієї Н нареченої угорського короля із родини Ростислава Володимировича († 1067), сини котрого – Рюрик († 1092), Володар († 1124) і Василько († 1124) зуміли 1084 р. опанувати Перемишль. Однак із надзвичайно високою ймовірністю дружиною самого князя Ростислава була рідна сестра Володислава I, можливо іменем Ленке, видана заміж ще коли Бела I був герцогом³³. Знайти цю гіпотетичну наречену угорського короля у родині інших онуків київського князя Ярослава Володимировича складніше. Евентуально перша, евентуально руська з коріння дружини угорського короля в кожному випадку не народила йому спадкоємців і померла *terminus ante quem* 1076–1077 рр.

Перегляд змісту згаданого диплому про заснування шомодзького абатства Святого Жиля від 1091 р. дозволяє по-іншому оцінити останній шлюб Володислава I. Починаючи від М. Вертнера, істориками насамперед брався за основу прямий переклад застосованого *ad Gerazclavi* терміна *gener*, що має з латині значення *зять*. Однак згаданий у акті 1091 р. термін *gener* можна розуміти й по-іншому, зокрема – *швагер*, *брат дружини*. Перелік кандидатів на цього брата (хоча історик, як відомо, шукав *зятя*) знаний з праць М. Вертнера, який чітко окреслив усіх станом на 1091 р. дорослих князів іменем Ярослав³⁴. Котрийсь із них у такому випадку мусів мати фізіологічно зрілу для заміжжя сестру – видану за короля Володислава I, а також батька, спроможного у латиномовній спадщині отожнюватися з королем (*rex Rutenorum*).

Хто ж насправді ці *Gerazclavi* та його батько *rex Rutenorum*?

Авторитет київських князів першої половини XI ст. та їхніх найближчих нащадків до початку XII ст. в міждинастичних відносинах дозволяв нерідко авторам латиномовних хронік та анналів називати їх королями (*rex*). Так бачимо, наприклад, у випадку Ізяслава Ярославовича, який як при житті (*Ruzenorum rex*)³⁵, так і в момент загибелі 3 жовтня 1078 р. нерідко нотувався *rex Rutenorum*³⁶. Він та його син Ярополк були ушановані

³² Martin Homza, *Op. cit.* 23, 32, 83, 180–181.

³³ Myroslav Voloshchuk. *Op. cit.*, 12–16.

³⁴ Mór Wertner. *Az Árpádok családí története*, 206–207.

³⁵ Lamperti monachi Hersfeldensis opera. Herausgegeben von Oswald Holder-Egger. *Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum*. T. 68. (Hannover–Leipzig, 1894), 202.

³⁶ Rocznik Kapituły Krakowskiej. *Monumenta Poloniae Historica. Series nova*.

королівської честі самим папою Григорієм VII³⁷. Аналогічно титул *rex Ruzie* (в одному із варіантів – *rex Rittulorum*) застосовувався й щодо молодшого брата Ізяслава – Святослава († 1076), котрий впродовж 1073–1076 рр. обіймав київський престол³⁸. Інший син князя Ярослава Володимировича († 1054) Всеволод († 1093), а також онук Володимир Мономах († 1125) у місцевій київській традиції відомі як *великі князі*, а в грецькій – як *архонти Русі* – титули за значенням та авторитетом якщо не тотожні, то дуже близькі *королю*³⁹.

Аналіз генеалогічних даних дозволяє встановити, що лише у князя Святослава був син на ймення Ярослав, народжений у другому шлюбі свого батька з німецькою принцесою Одою між другою половиною 1071 – початком 1073 рр. Скрупульозні підрахунки О. Назаренка дозволяють датувати одруження батьків найпізніше 1072 р., втім, радше, на рубежі 1070–1071 рр.⁴⁰ Доказова база історика ґрунтується й на часі появи знаменитого «*Ізборника Святослава*», де репрезентований князівський сімейний портрет, на якому малолітньому Ярославові

Т. 5. Wyd. Zofia Kozłowska-Budkowa. (Warszawa: PWN, 1978), 51.

³⁷ *Documenta Pontificum Romanorum Historiam Ucrainae Illustrantia (1075–1953)*. Vol. 1. Colleget in introductione et adritationibus auxit P. Athanasius G. Welykyi OSBM. (Romae, 1953), 5–6.

³⁸ *Annales Stadenses auctore Alberto ob O. c. – 1256*. Ed. Johann Lappenberg. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Т. 16. (Hannover, 1859), 319–320. Див. також ґрунтовну аргументацію Олександра Назаренка та дискусію зі своїми попередниками з приводу ідентифікації цього короля (*rex Ruzie*), під яким автор бачив власне Святослава Ярославовича (Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 508–517). При цьому автор, на наш погляд, грамотно доводить неможливість заміжжя Оди із Володимиром Ярославовичем та народження в шлюбі протопласта майбутніх галицьких князів – Ростислава (Там же, 510–512).

³⁹ Piotr Boroń. *Kniaziowie, królowie, carowie... Tytuły i nazwy władców słowiańskich we wczesnym średniowieczu*. (Katowice: Wyd-wo Uniwersytetu Śląskiego, 2010), 84–85, 92–93. Див. також інші випадки застосування до членів цієї родини окреслення *rex* (Sigeberti Gemblacensis *Chronica Continuatio Praemonstratensis*. Ed. Ludwig C. Bethmann. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Т. 6. (Hannover–Hahn, 1844), 362; Saxo Grammaticus. *Saxonis Gesta Danorum*. Ed. Jørgen Olrik, Hans Ræder. Т. 1. (Copenhagen–Haunia, 1931), 308; *Annalista Saxo*. Herausgegeben von Klaus Nass. *Monumenta Germaniae Historica. Scriptores*. Т. 37. (Hannoverae: Impensis Bibliopolii Hahniani, 2006), 157, 255, 329, 354–355 тощо).

⁴⁰ Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 519.

щонайбільше півтора-два роки⁴¹. Під зіпсованим іменем *Warteslaw* він відомий зі змісту й анналів Альберта Штаденського XIII ст.⁴² Відтак можна сміливо припустити, що згадані у дипломі про заснування шמודьського абатства Святого Жилия від 1091 р. *Gerazclavus* — це Ярослав Святославович, натомість *rex Rutenorum* — його батько Святослав Ярославович. Застосоване щодо свідка укладення диплому окреслення *gener*, як вже зазначалося, має окрім значення *зять*, значення — *брат дружини, швагер*. Втім, що цікаво, застосоване в цьому документі до двоюрідного брата Володислава I — принца Давида окреслення *consobrinus* серед ключових має значення — *сестринець, небіж* і аж наостанок — *кузен*. Тобто відчувається вживання не першочергових, а другорядних значень характерної термінології. Перелік представників найближчої родини в одному із актів-надань цілком може свідчити про їхню невідповідну зустріч, пов'язану якраз із черговим весіллям короля.

Проблеми не становить навіть відсутність серед зображень “*Ізборника Святослава*” 1073 р. інших дітей від другого шлюбу князя з Одою, зокрема, розшукуваної нами N доньки. Поясненням цього може бути їхнє (чи лише її) народження *post quiet* укладення *Ізборника* 1073 р. (якнайдалі — на початку 1074 р.) та *ante quiet* смерті самого Святослава Ярославовича 1076 р. Відсутність імені доньки серед переліку дітей Оди за даними анналів Альберта Штаденського XIII ст. можлива як з огляду на стать дитини (дівчатам завжди приділялося менше уваги на відміну від хлопців), так і необізнаністю автора про всі деталі сімейного життя подружжя. Не забуваймо й про час появи анналів, оригінальність свідчень яких до кінця складно верифікувати. Генеалогічне припущення О. Назаренка, підтримане останнім часом білоруським істориком Олексієм Мартинюком, наче якась N за іменем донька від шлюбу Святослава Ярославовича і Оди (котру О. Мартинюк вважає донькою маркграфа Леопольда, представницею династії Бабенбергів із Австрії) згодом вийшла заміж до Східної Римської імперії, а незабаром чи сама, чи разом з донькою у вересні 1101 р. потрапила в полон

⁴¹ Ольга Подобедова. *Изборник Святослава 1073 г. как тип книги. Изборник Святослава 1073 г.* Сборник статей. Отв. ред. Борис Рыбаков. (Москва : Наука, 1977), 36.

⁴² *Annales Stadenses*, 320. Див також міркування навколо ідентифікації цього Вартислава (Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 518–519).

до турків-сельджуків⁴³, загалом не впливають на логіку нашої концепції. У шлюбі Святослава Ярославовича і Оди цілком могли народитися дівчатка-близнюки (або народжені у дуже короткому проміжку). Одна, на нашу думку, стала дружиною Володислава I. Інша, за логікою О. Мартинюка, перебуваючи в неволі, волею долі стала свекрухою сельджукського султана Масуда († 1156) – батька Килич-Арслана II († 1192)⁴⁴.

Відтак ми переконані, що *Gerazclavus* диплому 1091 р. – це Ярослав Святославович. Мета його приїзду до Угорщини цілком могла передбачати видання заміж за короля своєї N за іменем з відомих нам джерел молодшої сестри (*sic!*). Вона народилася у проміжку 1074–1076 рр., а відтак станом на 1091 р. мала щонайменше 15 років – вік з огляду на традиції укладення матримоніальних зв'язків абсолютно придатний для заміжжя. Їхній батько названий *post mortem* “*rex Rutenorum*” через колись партнерські стосунки із родиною майбутнього зятя щонайменше від 1074 р.⁴⁵ Для Володислава I перешкод укладення цього шлюбу не існувало, адже попередня дружина померла 1090 р. Головним аргументом на користь чергового, радше, третього, а не другого за життя одруження слугувала відсутність спадкоємців чоловічої статі, котрим слід було передати так важко здобутий у 70-х рр. XI ст. престол. При дворі добре знали, що у всіх попередніх кількох русько-угорських міждинастичних шлюбах здебільшого народжувалися хлопчики⁴⁶, а тому шанси “повторити успіх” були. Його нова дружина була молодою і, на перший погляд, цілком здатною для цього. З іншого боку виглядала б вельми дивною відсутність будь-яких спроб зрілого за віком (близько 45 років) короля-вдівця впродовж найближчих п'яти років не спробувати ще раз одружитися задля продовження роду.

Генеалогія за “Російською історією” Василя Татищева та деякі аспекти матримоніальної політики династії Арпадів до середини XIII ст.

Єдиний, хто назвав ім'я цієї невідомої з доступних уцілілих джерел сестри Ярослава Святославовича був російський істо-

⁴³ Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 643–647; Алексей Мартынюк. *До Герберштейна: Австрия и Восточная Европа в системе персональных связей и культурных контактов (XIII – начало XIV века)*. (Москва: Квадрига, 2019), 17–21.

⁴⁴ Алексей Мартынюк. *Op. Cit.*, 20–21.

⁴⁵ Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 538.

⁴⁶ Myroslov Voloshchuk. *Op. cit.*, 11–16.

рик XVIII ст. В. Татищев. Під 1116 р. в його праці записано: “Представилась Предслава королева, дочь Святослава Ярослави́ча, быв монахи́нею”⁴⁷. Його “*Російська історія*” поряд зі “*Словом о полку Ігоревім*”, мабуть, найбільш контроверсійно обговорюваний в наукових колах твір на предмет автентичності приведених автором свідчень та використаних джерел. В науці принаймні останнього двадцятиліття можна зустрітися як із абсолютним відкиданням та ігноруванням “татищевських свідчень”⁴⁸, так і спробами верифікації наведених автором даних, обережного залучення деяких із них до авторського наративу⁴⁹. Окремої теми заслуговують генеалогічні свідчення російського історика, що часто використовуються в наукових дослідженнях, втім, нерідко – без належної критики. З іншого боку повністю їх ігнорувати також не вдається, що принагідно продемонстрували хоча б останні праці Даріуша Домбровського⁵⁰. Як показує навіть поверхневий історіографічний огляд, на початку XXI ст. студії навколо генеалогії руських князівських родин за даними В. Татищева, хоча й різні за рівнем виконання та якістю, все ж залишаються в тренді⁵¹.

Дійсно, аналізуючи та верифікуючи актуальний для даної статті короткий фрагмент роботи В. Татищева з іншими дже-

⁴⁷ Василий Татищев. *Op. cit.*, 150.

⁴⁸ Алексей Толочко. “*История Российская*” Василия Татищева: источники и известия. (Москва: Новое литературное обозрение – Киев: Критика, 2005). 544 с.

⁴⁹ Александр Назаренко. *Древняя Русь на международных путях*, 345, 391, 478, 531–534, 571, 580, 599–601; Леонтий Войтович. *Княжа доба*. С. 765: Іменний покажчик (див. зі с. 203); Олександр Майоров. *Галицько-Волинський князь Роман Мстиславич. Володар, воїн, дипломат*. Т. 1: До вивчення джерел з історії внутрішньої та зовнішньої політики. (Біла Церква: Видавець Олександр Пшонківський, 2011), 19–119; Его же. *Русь, Византия и Западная Европа. Из истории внешнеполитических и культурных связей XII–XIII вв.* (Санкт-Петербург: Дмитрий Буланін, 2011), 19–110; Михаил Юрасов. *Op. Cit.*, 78–81 та ін.

⁵⁰ Дариуш Домбровский. *Генеалогия Мстиславичей. Первое поколение (до начала XIV в.)*. Изд. исправленное и дополненное. Перевод и вступительное слово Константин Ерусалимский и Оксана Остапчук. (Санкт-Петербург: Дмитрий Буланін, 2015), 854: Именной указатель.

⁵¹ Андрей Плахонин. “*История Российская*” В. Н. Татищева и исследования генеалогии Рюриковичей. *Средневековая Русь*. Отв. ред. Антон Горский. Вып. 4. (Москва: Индрик, 2004), 299–330; Михаил Свердлов. *Василий Никитич Татищев – автор и редактор “Истории Российской”*. (Санкт-Петербург: Европейский Дом, 2009); Андрей Карпенко. О генеалогических преданиях Иоакимовской летописи В. Н. Татищева. *Исторический формат*. (2017), № 3–4, 252–280 та ін.

релами і загалом добре дослідженою традицією статусу жінки на Русі, матримоніальною політикою династії Арпадів тощо, спадає на думку кілька міркувань. Автор вказав, що Предслава (?) була королевою і що померла у чернецтві. Єдиним сусіднім землям Рюриковичів королівством на рубежі XI–XII ст. із цілком визначеними атрибутами та статусом як короля так і королеви (*sic!*) була Угорщина. Отже, ця жінка до моменту набуття постригу була королевою. Хронологічно лише Володислав I міг бути її чоловіком, і наші попередні розрахунки евентуального віку його, радше, третьої, а не другої, дружини дозволяють, як колись припускав Л. Махновець, бачити в цій жінці угорську королеву між 1090/1091–1095 рр. Ми переконані, що вона не зуміла з невідомих нам причин привести на світ дітей. Тому після смерті Володислава I на тлі гострого конфлікту за престол між його небожами Коломаном († 1116) і Алмошем – повернулася додому. Вагомих причин затримуватися в Угорщині вона не мала. На батьківщині, відповідно до неписаних законів, добре вивчених лише відносно недавно⁵², вона не мала змоги вдруге вийти заміж. Найбільш промовисто про це свідчить приклад її сучасниці – Н доньки князя Ярополка Ізяславовича, дружини мінського князя Гліба Всеславовича († 1119), котра після смерті чоловіка 40 років залишалася вдовицею і померла 3 січня 1158 р.⁵³ Вдова у кожному випадку мала небагато варіантів для облаштування свого подальшого життя, зокрема серед яких – чернецтво. В. Татишев вочевидь не міг у XVIII ст. достеменно знати усіх тонкощів ставлення до жінки в землях Рюриковичів, її ролі у шлюбі та поза ним. Зокрема навряд, чи йому було відомо, що на Русі другий шлюб для жінок не практикувався. Відтак, як ми вважаємо, його повідомлення про смерть згаданої королеви Предслави (?) Святославівни у чернецтві заслуговує на довіру.

В. Татишев точно не сплутав Предславу (?) Святославівну із занотованою *Повістю временних літ* і виданою 1104 р. за герцога Алмоша Предславою Святополківною, адже та, по-перше, не була королевою, а, по-друге, нам невідомо про її евентуальне розлучення із чоловіком, повернення на батьківщину, прийняття чернечого сану і смерть на 11-ть років раніше від сво-

⁵² Анна Литвина, Федор Успенский. Знатная вдова в средневековой Скандинавии и на Руси: матримониальные стратегии и легенды власти. *Древняя Русь: во времени, в личностях, в идеях*. Альманах. Под ред. д. и. н. Павла Гайденоко. (Санкт-Петербург–Казань, 2014), 7–20.

⁵³ Ипатьевская летопись, 492.

го чоловіка. Відтак, згаданий 1091 р. у фундаційному акті про заснування шомодьського абатства Святого Жилія *Gerazclavus filius regis Rutenorum* — Ярослав Святополкович, не може розглядатися як швагер Володислава I. Про іншу ж доньку князя Святополка Ізяславовича на ймення Предслава нам невідомо.

Відповідь на винесене у заголовок статті питання неможливо дати, не розуміючи загального тла матримоніальних відносин Арпадів до середини XIII ст. Добре відомо, що в традиції русько-угорських шлюбів лише в одному випадку донька короля Угорщини Бели IV († 1270) Констанція († після 1287/88) була видана за нижчого за статусом володаря, яким 1246 р. виявився князь Лев Данилович († б. 1301). Після одруження подружжя пара оселилася у володіннях династії Романовичів. Причини укладення такого, з погляду угорської королівської династії, мезальянсу, чітко впливали із так званого “татарського листа” 11 листопада 1253 р. Бели IV⁵⁴. У ньому, за наслідками катастрофічного спустошення впродовж 1241–1242 рр. монголами угорських земель, король жалівся папі Інокентієві IV († 1254) про те, що був змушений вдатися до такого кроку через небезпеку нових вторгнень номадів до країни. Долучилися до них цілком могли й Романовичі, адже князь Данило 1246 р. зумів живим повернутися додому після візиту до хана Бату († 1255). Як показав досвід останньої третини XIII ст., побоювання Бели IV були немарними⁵⁵.

Аналогічно у практиці взаємовідносин Арпадів із князями чи зрідка королями династії Пястів щонайменше до середини XIII ст. доньки вінценосних осіб Угорщини ніколи заміж за них не видавалися. Ситуація змінилася з одного боку під тиском зовнішніх обставин — вже згадуваної монгольської

⁵⁴ Senga Toru. IV. Béla külpolitikája és IV. Ince pápához intézett „tatár-levele”. *Századok*. Evf. 121. (1987), sz. 4, 584–612. До наших днів документ дійшов у пошкодженому вигляді, не зберігши року видання. Однак за оцінками Імре Сентпетері йшлося радше про 1253 р. (*Regesta rerum stirpis Arpadianae critico-diplomatica*. T. 1 (1001–1270). Ed. Imre Szentpétery. (Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1923), 310), а не 1254 р., як пропонував свого часу Георг Феєр (*Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis*. Studio et opera Georgius Fejer. T. 4. V. 1. (Budae: Typis Typogr. Regiae Universitatis Ungaricae, 1829), 220–221).

⁵⁵ Див.: Мирослав Волощук. Вплив Золотої Орди на еволюцію русько-угорських військово-політичних взаємин останньої чверті XIII ст. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія «Історія, економіка, філософія». Вип.13. (2007), 23–30.

загрози⁵⁶, а з іншого — поступового укріплення від кінця XIII ст. королівських традицій у землях Пястів, котрі відтак ставали в ієрархії християнських суверенів рівними один одному.

* * *

Отже, висновки наших попередників про одруження Ярослава Святополковича з N за іменем донькою Володислава I, на нашу думку, обґрунтовані недостатньо. Логічніше виглядає запропонована Л. Махновцем, повторена Д. Донським, доповнена і розширена нами версія, радше, третього, укладеного після смерті попередньої королеви Аделаїди 1090 р., шлюбу угорського короля, в якому, мабуть, дітей народжено не було. Принаймні про них невідомо. Ім'я та короткий запис про долю в чернецтві нової королеви 1116 р. відомі лише за “*Російською історією*” В. Татищева.

Натомість продовжує залишатися, на наш погляд, не до кінця зрозумілим особисте життя Володислава *terminus ante quem* 1076–1077 рр. Зрілий чоловік у віці за 35 років мусів не раз подбати про одруження та поповнення роду. Свідчення “*Угорсько-польської хроніки*” XIII ст. в інтерпретації М. Гомзи об’єктивно залишають більше запитань, ніж відповідей про можливість першого одруження герцога Володислава із N за іменем руською княжною. Адже життєпис герцога Андрія та його шлюбу із Марією Мстиславівною не до кінця співвідносяться із життєписом свого славного родича, занесеного 1192 р. до лику святих. Рицарський образ Володислава I в сюжеті хроніки часом накладається М. Гомзою й на Андрієвого брата Коломана⁵⁷. Відтак зі стовідсотковою впевненістю стверджувати про існування саме в такому вигляді першого шлюбу майбутнього короля, здається, немає підстав. Але допускати його наявність, на наш погляд, варто.

⁵⁶ Бела IV був змушений видати кількох своїх доньок за відверто скромних князів з династії Пястів. Зокрема за цілком детективних обставин 1239 р. до Кракова вивезли 5-річну наречену для 12-річного Болеслава Сором’язливого († 1279) Кінгу († 1292). Шлюб відбувся не раніше 1247 р. Натомість 1256 р. заміж за великопольського князя Болеслава Побожного († 1279) угорський король погодився видати свою іншу доньку Йоланту († 1304) (Kazimierz Jasiński. *Rodowód Piastów małopolskich i kujawskich. Biblioteka Genealogiczna*. Pod red. Mareka Górnego. T. 3. (Poznań–Wrocław: Wyd-wo Historyczne, 2001), 46–47, 154, 156).

⁵⁷ Martin Homza. *Op. cit.*, 84–85.

У кожному випадку свідчення диплому 1091 р. про заснування шомодьського абатства Святого Жиля “переповідають” історію останнього, але не першого шлюбу Володислава I.

Myroslav VOLOSHCHUK. TO QUESTION OF ORIGIN OF RUS'IAN WIFE OF HUNGARIAN KING VOLODYSLAV I (1077–1095).

The article analyzes some aspects of the matrimonial policy of Hungarian king Ladislaus I. Discussing with his predecessors, the author considers, that the Hungarian ruler was married at least twice, with the last time (rather – the third time), when he was 45-years old man, with the probable daughter of the former Kyivan and Chernihiv Prince Svyatoslav – Predslava (?). This marriage did not interfere with anything in terms of blood relations and prestige. Obviously the king consistently tried to give birth to the heir of the throne, but unsuccessfully. The outlined marriage was short, because Ladislaus I died in 1095 at the age of 49 years. The diploma of the Hungarian ruler since 1091 on the foundation of the Somogy abbey of St. Gilles, whose list of witnesses included Gerazclavus filius regis Rutenorum gener ipsius, is the basic for the reviewing the views established in historiography. In our view, it was not the son-in-law of Hungarian king – Yaroslav Svyatopolkovych, but the brother-in-law – the brother of his new wife, Yaroslav Svyatoslavovych. The general practice of the marriages between the Hungarian kings and the representatives of the Arpad family serves as an additional confirmation of our conclusions. We know just one case of the unequal Hungarian-Ruthenian marriage, when Prince Leo Danylovych married the daughter of King Bela IV Constance in 1246. The daughters of the crowned Hungarian rulers were not married to the Piasts, and only occasionally – to the Přemyslids till the mid of the 13th century. The reasons of changes in the matrimonial policy of the Arpads in the middle of the 13th century depended on the danger potentially posed by the joint military campaigns in the land of Hungary by the Ruthenian princes with the Mongols especially after the successful visit of Prince Danylo Romanovych to Batu and his return at home in 1246.

Keywords: Ruthenia, Hungary, matrimonial policy, the Arpads, the Rurikids, Ladislaus I, Predslava (?) Svyatoslavivna, Yaroslav Svyatoslavovych, Yaroslav Svyatopolkovych.